

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 11. června 2024 ve věci č. 32483/19 a 35049/19 – *Nealon a Hallam proti Spojenému království*

Velký senát Soudu rozhodl dvanácti hlasy proti pěti, že zamítnutím žádosti stěžovatelů o odškodnění za justiční omyl nedošlo k porušení čl. 6 odst. 2 Úmluvy, když rozhodnutí o žádosti a příslušné zdůvodnění nepřičítalo stěžovatelům trestní vinu.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelé byli odsouzeni za násilné trestné činy, a to pokus o znásilnění a vraždu, ke dlouholetým trestům odnětí svobody. Později v jejich případech vyšly najevo nové skutečnosti v podobě závěrů testů DNA a dalších důkazů, které zpochybnilly jejich vinu, a v návaznosti na to byli osvobozeni. Jejich následné žádosti o odškodnění byly zamítnuty. Britský systém odškodnění za justiční omyl totiž umožňoval poskytnout náhradu pouze za situace, kdy nové skutečnosti nade vši pochybnost prokazovaly, že dotýčný trestný čin nespáchal.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 2 ÚMLUVY

Před Soudem stěžovatelé namítali porušení presumpce neviny podle čl. 6 odst. 2 Úmluvy s odůvodněním, že aby měli nárok na odškodnění za justiční omyl, byli dle zákona povinni prokázat svou nevinu.

Čtvrtý senát Soudu se vzdal své pravomoci ve prospěch velkého senátu.

A. Předběžné poznámky Soudu ve vztahu k čl. 6 odst. 2 Úmluvy

Článek 6 odst. 2 Úmluvy zakotvuje právo obviněného být považován za nevinného, dokud jeho vina nebude prokázána zákonným způsobem. Na presumpci neviny lze nahlížet ze dvou hledisek. *Zprvé*, jako na procesní záruku v rámci trestního řízení, v němž stanoví požadavky týkající se mimo jiné důkazního břemene, skutkových a právních domněnek, zákazu nucení k sebeobviňování, publicity před zahájením trestního řízení a unáhlených vyjádření soudu nebo jiných úředních osob o vině obviněného. *Zadruhé*, jak tomu bylo v případě stěžovatelů, jako na ochranu osob, které byly zproštěny obžaloby z trestného činu nebo jejichž trestní stíhání bylo zastaveno, před tím, aby s nimi úřední osoby a orgány veřejné moci zacházely, jako by byly ve skutečnosti vinny z trestného činu, který jim byl kladen za vinu (*Allen proti Spojenému království*, č. 25424/09, rozsudek velkého senátu ze dne 12. července 2013, § 93–94).

B. K přijatelnosti

a) *Obecné zásady*

Soud připomněl, že vyvstane-li otázka použitelnosti čl. 6 odst. 2 v souvislosti s následným řízením, musí stěžovatel prokázat existenci souvislosti mezi skončeným trestním řízením a následným řízením. Souvislost bude dána např. tehdy, pokud následné řízení vyžaduje přezkoumání výsledku předchozího trestního řízení a zejména pokud ukládalo soudu analyzovat trestní rozsudek, provést přezkum nebo hodnocení důkazů v trestním spise, posoudit účast stěžovatele na některých nebo všech událostech vedoucích k obvinění z trestného činu nebo se vyjádřit k existujícím náznakům o jeho možné vině (*Allen proti Spojenému království*, č. 25424/09, rozsudek velkého senátu ze dne 12. července 2013, § 104).

Soud též připomněl případy, ve kterých existenci nezbytné souvislosti neshledal. Jednalo se o případy, v nichž výsledek trestního řízení nebyl rozhodující pro následné řízení, neboť nebylo přímým pokračováním prvního řízení (*Ringvold proti Norsku*, č. 34964/97, rozsudek ze dne 11. února 2003, §

41 – přiznání odškodnění oběti trestného činu; *Lundkvist proti Švédsku*, č. 48518/99, rozhodnutí ze dne 13. listopadu 2003 – civilní řízení proti pojišťovně; *Moulet proti Francii*, č. 27521/04, rozhodnutí ze dne 13. září 2007 – porušení disciplinárních pravidel; *O. L. proti Finsku*, č. 61110/00, rozhodnutí ze dne 5. června 2005 – vyživovací povinnost na základě rozhodnutí o svěření dítěte do péče). Použitelnost čl. 6 odst. 2 v jeho druhém hledisku Soud dále neshledal ani v případech žádosti o přiznání odškodnění dětem stěžovatelky poté, co byla zproštěna obžaloby ze zanedbávání péče (*N. A. proti Norsku*, č. 27473/11, rozsudek ze dne 18. prosince 2014, § 49–52); žádosti stěžovatele o zrušení předběžného opatření, kterým mu bylo nařízeno opustit rodinný dům, když toto nebylo pokračováním trestního řízení vedeného proti němu v souvislosti s pohlavním zneužíváním jeho dcery (*Kaiser proti Rakousku*, č. 15706/08, rozhodnutí ze dne 13. prosince 2016); neuspokojivého hodnocení po zproštění obvinění z úplatkářství, pokud se výrazy v něm užívané omezovaly na profesní chování stěžovatele a neodkazovaly na výsledek trestního řízení, které proti němu bylo vedeno, ani se k němu nevyjadřovaly, ani jej jinak nezpochybňovaly (*Yildiz proti Turecku*, č. 65182/10, rozhodnutí ze dne 24. ledna 2017). Prokázání nezbytné souvislosti dále Soud neshledal mezi zastavenými trestními stíháními proti osobám podezřelým z členství v teroristických organizacích, které byly údajně zabity při teroristických útocích, a nároky jejich příbuzných na dodatečné odškodnění obětí terorismu (*Martinez Agirre a ostatní proti Španělsku*, č. 75529/16 a 79503/16, rozhodnutí ze dne 29. června 2019). Vyjádřil též pochybnosti o tom, zda by taková souvislost existovala mezi trestním vyšetřováním stěžovatelů v souvislosti se zmizením jejich dcery a jejich následnou občanskoprávní žalobou proti policistovi zapojenému do vyšetřování, který napsal knihu a podílel se na doprovodném dokumentu, v němž je obvinil z podílu na zmizení (*McCann a Healy proti Portugalsku*, č. 57195/17, rozsudek ze dne 20. září 2022).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Ve věci *Allen* posuzoval Soud režim podle § 133 zákona z roku 1988 (před jeho změnou v roce 2014) a na základě předložených důkazů se přesvědčil, že žadatel prokázal existenci nezbytné vazby mezi trestním řízením a následným řízením o odškodnění. Důvodem byla skutečnost, že právě následné zrušení odsuzujícího rozsudku založilo právo žádat o odškodnění za justiční omyl. Dále, aby bylo možné přezkoumat, zda byla splněna kumulativní kritéria uvedená v § 133, museli ministr spravedlnosti a soudy v řízení o soudním přezkumu přihlídnout k rozsudku odvolacího soudu. Pouze na základě přezkoumání tohoto rozsudku mohli zjistit, zda se zrušení odsuzujícího rozsudku zakládá na nových důkazech a zda vedlo k justičnímu omylu (viz *Allen proti Spojenému království*, cit. výše, § 107).

V roce 2014 byl § 133 doplněn o ustanovení, dle něhož lze odškodnění poskytnout pouze za situace, kdy nové skutečnosti nade vši pochybnost prokazovaly, že dotýčný trestný čin nespáchal. Řízení o odškodnění tedy zůstalo spojeno s výsledkem předchozího trestního řízení. Soud zdůraznil, že v řízení o odškodnění se příslušný orgán zaměřuje na vliv nových skutečností, což může být klíčové při hodnocení věcné stránky případu, pokud by čl. 6 odst. 2 měl být považován za použitelný. Nicméně příslušný orgán je rovněž povinen hodnotit důkazy v rozsahu nezbytném k posouzení, zda daná skutečnost jasně prokazuje, že stěžovatel trestný čin nespáchal. V tomto ohledu se současný případ liší od případů, kdy soudy v následných řízeních nebyly povinny zkoumat výsledek předchozího trestního řízení, resp. provádět přezkum či hodnocení důkazů v trestním spisu.

Soud tak uzavřel, že čl. 6 odst. 2 je na danou věc použitelný.

C. K odůvodnění

a) Obecné zásady plynoucí z věci Allen proti Spojenému království a jejich užití v následné judikatuře Soudu

Soud úvodem připomněl zásady shrnuté ve věci *Allen proti Spojenému království* (cit. výše). Presumpce nevinny je porušena, pokud soudní rozhodnutí týkající se obviněného vyjadřuje názor o jeho vině předtím, než byla prokázána zákonným způsobem. I když neexistuje žádné formální rozhodnutí, postačí, že existuje odůvodnění naznačující, že soud považuje obviněného za vinného. Při posuzování slučitelnosti rozhodnutí a jeho odůvodnění s čl. 6 odst. 2 má zásadní význam jazyk, který příslušný orgán použil. Nicméně s ohledem na povahu a kontext konkrétního řízení nemusí být ani použití

některých nešťastných výrazů rozhodující (*Allen proti Spojenému království*, cit. výše, § 120 a 126). V některých případech Soud neshledal porušení čl. 6 odst. 2, přestože jazyk použitý vnitrostátními orgány a soudy byl kritizován (např. *Reeves proti Norsku*, č. 4248/02, rozhodnutí ze dne 8. června 2004, či *A. L. proti Německu*, č. 72758/0, rozsudek ze dne 28. dubna 2005).

Dále Soud shrnul svou dosavadní judikaturu týkající se druhého hlediska čl. 6 odst. 2 Úmluvy, přičemž uvedl, že se v ní z převážné části řídil přístupem uvedeným v rozsudku ve věci *Allen proti Spojenému království* (cit. výše, § 120–124), pokud jde o tři různé skupiny případů, a to: (1) otázky nákladů a nároky osob, které byly v minulosti obviněny z trestného činu, na náhradu škody, přičemž rozlišoval mezi a) řízeními, která následovala po zproštění obžaloby, a b) řízeními, která následovala po zastavení trestního stíhání; (2) případy občanskoprávních nároků na odškodnění podaných oběťmi; a (3) případy týkající se disciplinárních řízení.

b) Přístup, který je nutno nově zaujmout v případech týkajících se druhého hlediska čl. 6 odst. 2 Úmluvy

Rozlišování mezi zproštěním obžaloby a zastavením trestního stíhání se rozvinulo v judikatuře Soudu v návaznosti na věc *Sekanina proti Rakousku* (č. 13126/87 rozsudek ze dne 25. srpna 1993) a vedlo k tomu, že byla poskytována vyšší úroveň ochrany osobám, které byly zproštěny obžaloby. Toto rozlišování však dle Soudu není nutné ani žádoucí nadále zachovávat. I když se na první pohled může zdát, že zastavení trestního stíhání nemá stejný „očisťující“ účinek jako zproštění obžaloby, při bližším zkoumání není realita tak jednoznačná. Trestní stíhání může být zastaveno jednoduše pro nedostatek důkazů (*McCann a Healey proti Portugalsku*, cit. výše). Na druhou stranu u osob, proti nimž existoval dostatek důkazů k trestnímu stíhání (a možná i k odsouzení), může být stíhání zastaveno nebo mohou být zproštěny obžaloby pouze na základě formalit (*G.I.E.M. S.r.l. a ostatní proti Itálii*, č. 1828/06, rozsudek ze dne 28. června 2018). Nezdá se, že by existoval rozumný důvod, proč by někdo měl být v příznivějším postavení jen proto, že jeho případ skončil zprošťujícím rozsudkem. Význam zastavení trestního stíhání se navíc může v jednotlivých případech a také v různých právních řádech lišit.

Rozdíl mezi zastavením trestního stíhání a zproštěním obžaloby uplatňovaný v případech nároků dříve obviněných osob Soud ve své judikatuře navíc neuplatňoval v případech občanskoprávních nároků na náhradu škody vznesených oběťmi a v případech disciplinárních řízení a zbývajících případech spadajících pod druhý aspekt čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

Soud uznal význam toho, aby osvobozující rozsudek např. nebránil přiznání náhrady škody oběti nebo ochraně ohroženého dítěte, konstatoval však, že neexistuje žádný zřejmý právní důvod, aby se zvýšená ochrana vztahovala pouze na malou podmnožinu případů týkajících se druhého aspektu čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

Dospěl tak k závěru, že bez ohledu na povahu následných souvisejících řízení a bez ohledu na to, zda trestní řízení skončilo zproštěním nebo zastavením, rozhodnutí a odůvodnění vnitrostátních soudů nebo jiných orgánů v těchto následných souvisejících řízeních, pokud jsou posuzována jako celek, porušují čl. 6 odst. 2 Úmluvy, pakliže vedou k přičítání trestní odpovědnosti jednotlivci.

Tento přístup odráží skutečnost, že na vnitrostátní úrovni mohou být soudci pověřeni, aby mimo rámec trestního obvinění rozhodovali ve věcech vycházejících ze stejných skutečností jako předchozí trestní obvinění, které nevedlo k odsouzení. Ochrana poskytovaná čl. 6 odst. 2 Úmluvy by neměla být vykládána tak, že brání vnitrostátním soudům se v pozdějším řízení, v němž vykonávají jinou funkci než trestní soudce, zabývat stejnými skutečnostmi, o nichž bylo rozhodnuto v předchozím trestním řízení, pokud přitom dotyčné osobě nepřičítají trestní odpovědnost. Na osobu, která byla osvobozena nebo jejíž trestní stíhání bylo zastaveno, se i nadále vztahují běžná vnitrostátní pravidla týkající se důkazů a důkazního standardu mimo trestní řízení.

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Na základě uvedeného bylo úkolem Soudu rozhodnout, zda odmítnutí přiznání odškodnění stěžovatelům znamenalo, že jim byla přičítána trestní odpovědnost.

Soud upozornil, že čl. 6 odst. 2 Úmluvy nezaručuje osobě, jejíž trestní odsouzení bylo zrušeno, právo na odškodnění za justiční omyl (*Allen proti Spojenému království*, cit. výše, § 82). Právo na odškodnění stanovuje, za splnění určitých podmínek, článek 3 Protokolu č. 7 k Úmluvě. Jeho účelem však není poskytnout právo na odškodnění, pokud tyto podmínky nebyly splněny. Spojené království navíc Protokol č. 7 nepodepsalo ani k němu nepřistoupilo. Ačkoli článek 3 Protokolu č. 7 nepředstavuje *lex specialis* vylučující použití čl. 6 odst. 2 Úmluvy na nároky na odškodnění za justiční omyl (*Allen proti Spojenému království*, cit. výše, § 105), nelze jej vykládat tak, že zakládá právo na takové odškodnění vůči smluvním státům, které Protokol č. 7 neratifikovaly. Úkolem Soudu též není definovat „justiční omyl“, když tak nečiní článek 3 Protokolu č. 7. Žalovaný stát se tedy mohl svobodně rozhodnout, jak pro tyto účely „justiční omyl“ sám definuje, a tím stanovit legitimní hranici, kdo z širší skupiny osob, jejichž odsouzení bylo na základě podaného opravného prostředku zrušeno, by měl mít nárok na odškodnění. Hranice však nesmí být stanovena tak, aby odmítnutí odškodnění samo o sobě přičítalo neúspěšnému žadateli trestní vinu.

Britská právní úprava nevyžadovala, aby ministr spravedlnosti na základě důkazů, jak byly k dispozici v řízení o opravném prostředku, posuzoval, zda by žadatel měl být nebo by pravděpodobně byl zproštěn obžaloby nebo odsouzen, nebo zda tyto důkazy svědčily o jeho vině či nevině. Jeho úkolem bylo pouze určit, zda nová skutečnost nade vši pochybnost prokazovala, že osoba žádající o odškodnění daný trestný čin nespáchala. Nelze tedy říci, že by zamítnutí odškodnění ministrem spravedlnosti přičítalo žadateli trestní vinu tím, že by vyjadřovalo názor, že je vinen spácháním trestného činu. Konstatování, že se nepodařilo prokázat velmi vysoký trestněprávní důkazní standard „nade vši pochybnost“, se nerovná pozitivnímu závěru, že se osoba trestného činu dopustila.

V této souvislosti Soud zdůraznil, že čl. 6 odst. 2 Úmluvy ve svém druhém aspektu chrání nevinu z pohledu práva (*Allen proti Spojenému království*, cit. výše, § 103), a nikoliv presumpci faktické nevinu, jak tvrdili stěžovatelé. Ministr spravedlnosti nebyl povinen vyjádřit se k nevině stěžovatelů z pohledu práva a zamítnutí jejich žádosti o odškodnění podle tohoto ustanovení nebylo v rozporu s jejich trvajícím nevinou v právním smyslu.

Soud tak uzavřel, že zamítnutí žádostí stěžovatelů o odškodnění neporušilo presumpci nevinu v jejím druhém hledisku. Zdůraznil přitom, že tento závěr neznamená, že by byl lhostejný k potenciálně zničujícímu dopadu nespravedlivého odsouzení. Jeho úlohou však není určovat, jak mají státy převést do materiální podoby morální závazky vůči osobám, jež byly neprávem odsouzeny. Jeho úkolem bylo pouze určit, zda došlo k porušení čl. 6 odst. 2 Úmluvy v důsledku uplatňování vnitrostátního systému odškodnění, který byl koncipován jasně a fungoval restriktivně. V dané věci tomu tak nebylo, a tudíž shledal, že k porušení čl. 6 odst. 2 Úmluvy nedošlo.

III. Oddělené stanovisko

Soudci Ravarani, Bošnjak, Chanturia, Felici a Yüksel v nesouhlasném stanovisku uvedli, že dle jejich názoru britská právní úprava porušovala presumpci nevinu zakotvenou v čl. 6 odst. 2 Úmluvy, když na jedné straně umožňovala, a dokonce vyžadovala, aby bylo znovu posouzeno, zda žadatelé o odškodnění spáchali trestný čin, a to v době, kdy bylo jejich odsouzení zrušeno a presumpce nevinu obnovena, a na druhé straně koncipovala rozhodovací proces tak, že výchozím bodem byla domněnka, že žadatelé trestný čin spáchali, přičemž tuto domněnku lze vyvrátit pouze tehdy, pokud nade vši pochybnost prokáží, že jej nespáchali. Jednalo se podle nich o klasické přenesení důkazního břemene, které je samo o sobě neslučitelné s presumpcí nevinu. Dále kritizovali argument většiny ohledně odlišných požadavků v řízení o náhradě škody od těch, které se uplatňují v trestním řízení, a s tím spojeného nižšího důkazního standardu. Připomněli též, že Soud v minulosti judikoval, že podstatný je použitý hmotněprávní test, nikoli to, že je v rozhodnutí uvedeno, že zamítnutí odškodnění nezpochybňuje nevinu dané osoby (*Hammern proti Norsku*, č. 30287/96, rozsudek ze dne 11. února 2003, § 48). Disentující soudci upozornili, že Spojené království úmyslně omezuje odškodnění na velmi vzácné případy – úspěšné jsou pouze 3 % žadatelů. To podle nich představuje systémové selhání při zajištění presumpce nevinu v praxi. Přístup většiny se dle jejich názoru omezil pouze na pozitivní

přičítání viny – porušení nastane jen v případě, že dojde k přičítání trestní odpovědnosti, tedy když formulace v rozhodnutích budou zpochybňovat nevinu stěžovatelů (bez ohledu na realitu rozhodovacího procesu). Hrozí tak, že se druhé hledisko čl. 6 odst. 2 stane pouze teoretickým a iluzorním.